

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Педагогічна наука і освіта XXI століття

Науково-методичний журнал

Випуск 4

Засновано у 2023 році

Рівне – 2025

УДК 37: 001 «20»

П 24

Педагогічна наука і освіта XXI століття: науково-методичний журнал. Вип. 4. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2025. 422 с.

Тематична спрямованість наукового фахового видання. Спеціальності, за якими видання публікує наукові праці: А1 Освітні науки; А2 Дошкільна освіта; А3 Початкова освіта; А4 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями); А6 Спеціальна освіта; А7 Фізична культура і спорт.

Наказом Міністерства освіти і науки України No 920 від 26.06.2024 р. електронний науково-методичний журнал РДГУ «Педагогічна наука і освіта XXI століття» включений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі А Освіта (спеціальності – А1, А2, А3, А4, А5, А6, А7).

Редакційна колегія

Головний редактор: **ПУСТОВІТ Григорій Петрович**, доктор наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Заступник головного редактора: **ОСТАПЧУК Наталія Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Члени редколегії

ANDROSZCZUK Irena, доктор габілітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща).

ВИХРУЩ Анатолій Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Тернопільський національний медичний університет імені І. Горбачевського (м. Тернопіль, Україна).

GLUCHMAN Vasil, PhD, професор філософії та етики, декан факультету мистецтв Пряшівського університету (Словаччина);

ДИЧКІВСЬКА Ілона Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КОБИЛЯНСЬКИЙ Олександр Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця, Україна).

КОЛЯДА Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань, Україна).

КУЧАЙ Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (м. Берегове, Україна).

ПАВЕЛКІВ Катерина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

PELEKH Yuri, доктор габілітований, професор, професор кафедри шкільної педагогіки педагогічного факультету Жешувського університету (Республіка Польща),

ПЕТРЕНКО Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

POBIRCHENKO Natalia, доктор габілітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща).

САВЧУК Борис Петрович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітніх технологій ім. Б. Ступарика, ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника” (м. Івано-Франківськ, Україна).

СЯСЬКА Інна Олексіївна, доктор наук, доцент, професор кафедри біології, здоров’я людини та фізичної терапії, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

ЮЗИК Ольга Протасівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

БАЛІКА Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

BIŁAVYCH Ivan, доктор філософії, PhD, викладач I клініки анестезіології і інтенсивної терапії, Варшавський медичний університет (Республіка Польща).

ГУДОВСЕК Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КАЗАНІШЕНА Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри біології та екології, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (м. Кам’янець-Подільський, Україна).

КІНДРАТ Вадим Кирилович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедрою теорії і практики фізичної культури і спорту, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КОСТОЛОВИЧ Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

ПЕТРЕНКО Сергій Вікторович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

REBISZ Slawomir, доктор освітнього менеджменту, доцент, доцент кафедри досліджень школи і медіа, Жешувський університет (Польща);

SKWAREK Beata, доктор наук гуманітарних, доцент факультету суспільних і гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща).

ЦІПАН Тетяна Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Упорядники: проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Науково-бібліографічне редагування: наукова бібліотека РДГУ.

Оприлюднено за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 6 від 29 травня 2025 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2025

ЗМІСТ

Пустовіт Г., Петренко О. Психолого-педагогічні концепти формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти	6
Вихрущ А. Методологічна культура здобувачів у закладах вищої освіти	17
Лісова С., Дупак Н. Теоретико-методичні засади формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх вчителів технологій у процесі вивчення дисципліни «Технологічний практикум»	31
Пантюк Т., Ревть А., Денисяк Ю., Співак В. Взаємодія сім'ї та освітнього закладу у формуванні правової грамотності та правової свідомості дітей та молоді	43
Пустовіт Г., Білоус В. Кузнєцов О. Детермінація «Я-концепції» у процесі формування майбутнього фахівця як професіонала в закладі вищої освіти	53
Розман І. Впровадження штучного інтелекту для адаптивного навчання у ЗЗСО: виклики та перспективи	64
Smoleń J., Solak A. Praca na roli jako forma kształtowania charakteru	72
Thlusiak-Deliowska A., Androshchuk I., Petrenko O. Profilaktyka przemocy rówieśniczej i bullyingu wśród uczniów szkół ponadpodstawowych	81
Баліка Л., Капральцев Д., Перець В. Педагогічні умови формування компетентностей фахівців у закладах вищої освіти	101
Ваколюк А., Шалівська Ю., Поліщук І. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес	111
Гудовсек О., Бричок С. Г. Духовно-мистецька складова освітнього процесу в авторських конфесійних початкових школах Рівненщини	123
Dąbek A. Etyka a sztuczna inteligencja. Sprzeczność czy koherencja?	134
Король А. Особливості мультидисциплінарного підходу у діагностиці та корекції порушень мовлення	143
Кривонос О., Андросчук М. Інтерактивні платформи для вивчення програмування: як школярі 6–11 класів сприймають і використовують онлайн-ресурси	156
Ліннік Ю., Довгалець О. Суспільно-гуманітарні дисципліни як засіб формування професійних і соціальних навичок студентів Рівненської медичної академії	171
Мишкарьова С., Павелків О. Методика навчання математичної освітньої галузі в ЗЗСО: інноваційний контекст	184
Michalak M. Wspólnota solidarności w działalności Janusza Korczaka oraz nagrodzonych przez dzieci Orderem Uśmiechu	194
Петренко С. Концепція дослідження професійної компетентності ІТ-фахівців	211

Сембрат С., Троценко В., Мамітько А., Хадико О. Методологічні особливості навчання техніко-тактичним діям гри в баскетбол молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти	220
Снітовська О. Проблема реформування системи вищої освіти у зарубіжжі в українському міждисциплінарному дискурсі	230
Stanek K. Is school a place of stress or experience of students educational burnout?	242
Стельмашук Ж., Гринькова Н. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи під час вивчення педагогічних дисциплін	254
Тимчик М., Давидюк В. Теоретичні аспекти формування логістичної компетентності майбутніх тренерів з легкої атлетики у процесі професійної підготовки	263
Тропін Ю. Допінг в спорті: бібліометричний аналіз	271
Trofimchuk V., Gerasymenko O., Soroka T., Symonovych N., Havryshchak H. Analysis of didactic functions of constructing the content of the discipline «basics of modern production technologies in industry»	283
Ціпан Т. Профілактика ризикованої поведінки неповнолітніх в інтернет-просторі	296
Yasnohurska L., Kovaliuk V., Michuda N., Kralia I. On the issues of foreign language teaching methods	306
Кушнір Т. Онлайн-курси неформальної освіти: нові можливості чи освітній спам?	314
Адах В. Зміст професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з автоматизації, комп'ютерно-інтегрованих технологій та робототехніки	328
Androszczuk R.-S. Us education policy in 2017-2025: from deregulation to renewal and reform	338
Білецький М. Особливості підготовки інженерів-програмістів в закладах вищої освіти: європейський досвід	352
Даньшин М. Освітнє середовище університету як основа формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти	363
Захарченко О. GPT OnlineCorrector як цифровий інструмент формування мовно-літературних компетентностей магістрів української філології	374
Король С. Формування корпоративної культури у майбутніх магістрів банківської справи як педагогічна проблема	383
Кузьмич А. Нормативно-правові засади діяльності авторських шкіл незалежної України	391
Хрснов Д. Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій: результати педагогічного експерименту	402

УДК 374: [130.2: [008 + 323.1]]

DOI: [10.35619/pse.vi4.83](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.83)

Григорій ПУСТОВІТ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

Оксана ПЕТРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з інноваційної діяльності і
міжнародного співробітництва
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-6906-3542
e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ «Я-ІДЕНТИЧНОСТІ» ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті схарактеризовано провідні компоненти психолого-педагогічних концептів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в закладах позашкільної освіти. До них належать: понятійно-категоріальна, соціокультурна і теоретико-методична складові, що дає змогу оптимально сконструювати освітньо-виховний, розвивальний і соціалізуючий зміст. Сутність такого змісту розглядається нами як єдність філософських, культурологічних, світоглядних і психолого-педагогічних парадигм, як екстраполяція сучасних методологічних засад у його побудові, як проєкція духовної культури суспільства стосовно людини і довкілля. Доведено, що сформована національно-культурна «Я-ідентичність» зростаючої особистості характеризує притаманну їй потребу відчувати себе частиною більш широкої спільноти та сприймати таку приналежність як особистісну цінність. Відтак, формування досліджуваного феномена забезпечується виробленням умінь і навичок самостійного самовизначення, побудови власної життєвої траєкторії за рахунок трансляції основних ідей і цінностей українського суспільства у закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: позашкільна освіта, парадигма, цінності, національно-культурна «Я-ідентичність», зростаюча особистість, заклади позашкільної освіти, форми, методи.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в системі національної

освіти набула важливого стратегічного значення, що насамперед пов'язано зі збереженням територіальної цілісності та утвердженням незалежності України. Тому особливої актуальності сьогодні у психолого-педагогічній теорії і практиці надається обґрунтуванню методологічних підходів, розробленню й упровадженню концептуальних і методичних засад, що забезпечують формування досліджуваного феномена на всіх рівнях здійснення освіти. Окреме місце вирішення цієї актуальної проблеми займає у нормативно-правових документах в галузі освіти, таких як: Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про позашкільну освіту» (змінений і доповнений (2021) «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2013), Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» (2016) та інших.

Нині сформована національно-культурна «Я-ідентичності» зростаючої особистості є провідним чинником формування людини – громадянина і патріота, а отже, є протидією російській агресії. Враховуючи, що досліджуваний феномен сьогодні вибудовується в нашій державі у нових внутрішньо і зовнішньополітичних, соціокультурних та освітніх сенсах, він має бути однаково прийнятним для всіх громадян країни, незалежно від їхньої етнічної приналежності чи ментальності. Цей феномен є унікальною духовною основою, світобаченням нації, її культурними традиціями, ознаками і рисами національного характеру. Водночас, за цих умов необхідно пам'ятати про етнічну строкатість сучасного українського суспільства. А тому нині формування національно-культурної «Я-ідентичності» підростаючого покоління визначається, насамперед, ціннісними, а не стільки етнічними чи етнокультурними особливостями. На підставі цього можемо констатувати, що провідні психолого-педагогічні концепти формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості є визначальною основою існування нині й розвитку в майбутньому української держави-нації. Отже, це має сприяти утвердженню в нашій державі загальноукраїнських гуманістично орієнтованих смислів, мовно-культурної і світоглядної парадигми, цілісності культурно-освітнього простору, – усього того, що об'єднується концептом «національно-культурна «Я-ідентичність» зростаючої особистості».

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Філософсько-культурологічний аспект проблеми формування національної ідентичності зростаючої особистості відображено у наукових працях М. Головатого, Л. Губерського, Т. Воропай, А. Колодій, В. Кременя, І. Кресіної, В. Крисаченка, М. Михальченка, Л. Нагорної, М. Обушного, М. Поповича, М. Степика, М. Шульги та інших.

У педагогічній теорії окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, В. Кравець, О. Савченко, О. Сухомлинська, Б. Ступарик

та інші. Зокрема авторську характеристику особливостей формування національно-культурної ідентичності дітей і молоді представлено у дисертаційних дослідженнях С. Веселовського, І. Вільчинської, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук та інших.

Окреме важливе місце займають дослідження проблем формування національної ідентичності дітей і молоді, актуальних питань суб'єктності особистісного життєвого вибору, самовираження й самостворення, набуття «сутнісного Я» у психологічних наукових працях Г. Балла, І. Бека, М. Боришевського, В. Васютинського, Т. Говорун, І. Данилюка, З. Карпенко, С. Максименка, В. Моляко, В. Москаленка, Р. Павелківа, М. Савчина, М. Слюсаревського, В. Татенка, Т. Титаренко, Н. Чепелевої, Т. Яблонської та інших.

Водночас аналіз концепту «національно-культурна ідентичність» в умовах складних й інколи суперечливих трансформаційних процесів в українському суспільстві, а отже і в освітній сфері, дає підстави для висновку про недостатню повноту розкриття та незаперечну доказовість його сутнісних ознак в численних трактуваннях, що представлені сьогодні в гуманітарних та суспільних науках.

Метою статті є визначення й характеристика сутності психолого-педагогічних концептів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в закладах позашкільної освіти як соціокультурного феномена, її місця і ролі серед інших колективних ідентичностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суттєві глобалізаційні процеси останніх десятиліть детермінували швидкоплинні процеси трансформації сформованих минулими поколіннями суспільних стереотипів та спричинили докорінну перебудову соціально-економічного, культурного та освітнього простору в державі. У цьому контексті набуває особливої актуальності розв'язання проблеми визначення й характеристики психолого-педагогічних концептів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти.

Понятійно-категоріальна складова психолого-педагогічного концепту формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти. Розгляд її сутності та змісту, за нашим висновком, доцільно здійснити у двох взаємопов'язаних між собою понятійно-категоріальних площинах – у площині сучасних трансформаційних процесів, пов'язаних з суттєвою зміною парадигмальних конструктів сучасної позашкільної освіти, як складової освітньої системи України. А також у межах іншої площини, де особливої актуальності набувають питання визначення й характеристики специфічних сутностей психолого-педагогічних концептів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в закладах позашкільної освіти як соціокультурного феномена, її місця й ролі серед інших колективних ідентичностей. За цих умов стає можливим створення

логічно завершеної понятійно-категоріальної конструкції дослідження цієї проблеми у закладах позашкільної освіти у сучасному світоглядному контексті.

На підставі зазначеного вище, модернізація позашкільної освіти сьогодні здійснюється завдяки екстраполяції сучасних загальноєвропейських і світових гуманістичних освітніх парадигм, що пов'язано з визнанням зростаючої особистості центром освітніх систем і значущості знань як рушійної сили суспільного прогресу та добробуту. У зв'язку з цим метою і результатом сучасного освітнього процесу у цих закладах визначається зростаюча особистість, з її інтересами, освітніми потребами, мотивами та бажаннями, через реалізацію на практиці принципу дитиноцентризму. Відповідно змістом цього процесу є її становлення як суб'єкта життєтворчої діяльності й соціальних відносин, а отже її інтелектуального, духовного і фізичного розвитку, формування національно-культурної ідентичності. Відтак, набуває сили тенденція до гармонійного поєднання інтересів учасників виховного процесу: учня (вихованця), який прагне до вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства, зусилля якого спрямовані на моральний розвиток та саморозвиток особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб діти зростали громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі. Тому, «...позашкільна освіта має розглядатись як така, що виявляє найближчі перспективи індивідуального розвитку особистості в різних соціальних й освітньо-виховних інститутах, де заклади позашкільної освіти мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації і професійного самовизначення» [10, с. 12-14].

У межах другої понятійно-категоріальної площини необхідним є визначення й характеристика сутності поняття «національна ідентичність», що сьогодні трактується як індивідуальне й колективне відчуття належності індивіда до певної національної спільноти, сприйняття її групових цінностей і норм, культури, історії, ментальних характеристик, що об'єднуються поняттям «національного характеру» [13, с. 34-36].

У такому контексті важливим є характеристика поняття «індивідуальна національна ідентичність», що в сучасних соціокультурних вимірах і контекстах розглядається складовою «інтегральної ідентичності окремого індивіда» [6, с. 45].

Отже, формування «індивідуальної національної ідентичності» як соціально-психологічний і водночас, як психолого-педагогічний процес ототожнення зростаючої особистості у змісті позашкільної освіти зі своєю нацією, постає особливим напрямом їхньої соціалізації, спрямованої на формування особистості як суб'єкта певної національної спільноти (маємо на увазі міжкультурну і міжнаціональну інтеграцію національних спільнот у складі українського суспільства).

У межах понятійно-категоріального концепту актуальним є розгляд сутності поняття «культурна ідентичність» зростаючої особистості, що вибудовується на усвідомленні й визнанні цінності єдності учнівсько-педагогічного колективу закладу позашкільної освіти, об'єднуюча роль у цих процесах належить культурі. А тому формування культурної ідентичності зростаючої особистості є одним з основоположних етапів, у межах якого детермінується започаткування процесів формування національно-культурної ідентичності. Однак, як зазначає Е. Геллер, за однакової національно-культурної ідентичності у «...членів однієї етнічної спільноти можуть бути різні національні ідентичності, і найкраще це демонструють приклади можливості функціонування різних національних ідентичностей у членів однієї родини» [5, с. 85-86].

У контексті проблеми нашого дослідження психолого-педагогічний концепт формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості «...виявляється у суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної «Я-концепції», що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України. Тільки за умови гармонійного співіснування різних етносів і народів, кожен з них може зберегти власну національно-культурну ідентичність [2, с. 32].

Означена проблема в умовах нинішніх викликів і загроз набуває незаперечної актуальності, особливо у контексті її історичних, політичних та соціокультурних процесів в українському суспільстві, а отже, екстраполюється на зміст освітньої галузі. Тому, на думку С. Бойко, важливою до розв'язання сьогодні є проблема стимулювання національної та культурної єдності через діалог між всіма етнічними групами в Україні, щоб зміцнити національно-культурну ідентичність особистості, яка була б відкритою та міцною в умовах сучасного світу [4, с. 17-22].

У той же час, враховуючи специфіку освітнього, виховного, розвивального і соціалізуючого середовища закладів позашкільної освіти багатогранні та багаторівневі процеси формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості «...мають здійснюватися на основі вищих моральних цінностей. Як базові моральні цінності, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості, рівень її вихованості... є свобода, любов, відповідальність, гідність, справедливість [2, с. 35-36].

Соціокультурна складова психолого-педагогічного концепту формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості, розкриває процес побудови нової соціокультурної політики стосовно молоді, яка ґрунтується насамперед на розширенні міжкультурного діалогу, об'єднанні

кращих досягнень національної і світової культури, органічному поєднанні: свободи, гідності, справедливості, толерантності і поваги до інших культур, народів і країн; багатовікових національних культурних традицій й інноваційних соціокультурних процесів [8].

У свою чергу, здійснивши у змісті першого психолого-педагогічного концепту характеристику понятійно-категоріальної складової процесів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у межах міждисциплінарного дискурсу, ми вияснили що, важливим з нашої точки зору, є розкриття процесів конвергентності застосування нині методологічних підходів, провідних принципів, інноваційних форм і методів соціальної взаємодії, ефективного її соціального розвитку і становлення як особистості в закладах позашкільної освіти. Тоді така особистість, на думку Т. Алексеєнко, є феноменом соціальної взаємодії й суспільного розвитку, суб'єктом суспільних відносин, діяльності й спілкування, а отже, рушійною силою у розвитку суспільства [1, с. 69].

Сучасні соціально-педагогічні й психолого-педагогічні дослідження спрямовані на обґрунтування інтегрованого підходу у вивченні змісту, процесу і результату формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості. Спільним їх результатом переважно є визнання того, що соціальний розвиток зростаючої особистості має дієвий характер, а головний критерій її успішності – вільна та ефективна життєтворчість у суспільстві. Тим самим, на думку І. Червінської, «...акцентується увага на процесі формування соціокультурної ідентичності особистості в сучасному суспільстві, яка є складною і водночас актуальною проблемою, що уможливорює більш ґрунтовно зрозуміти специфіку взаємин людини й суспільства, людини й середовища та спрогнозувати можливі варіанти розвитку соціальних процесів, розробити теоретичне підґрунтя нових уявлень про соціокультурний розвиток особистості» [12].

Продовжуючи далі, вчена зазначає, що сформована у дитини власна соціокультурна ідентичність сприяє виробленню впевненості у тому, що її «...здатність зберігати внутрішню тотожність і цілісність узгоджується з оцінкою її тотожності й цілісності, які здійснюють інші. За вказаних обставин вона повинна добре знати й свою історію, традиції, культуру, позитивно сприймати героїчні приклади славного минулого, якими так багата українська культурно-історична спадщина. Це дасть змогу школярам-випускникам зрозуміти, що вони належать до сильного, самобутнього, талановитого, мужнього й працьовитого народу. Адже в такий спосіб засвоюються не лише знання про минуле, а й проходить виховання національно-свідомої особистості, громадянина і патріота [12, с. 96].

Отже, зміст соціокультурного контекст психолого-педагогічного концепту формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в

зкладах позашкільної освіти ґрунтується на сформованому національному світогляді і засвоєній національній культурі, що відображають глибинні духовні тенденції розвитку українського суспільства; мові і класичній українській та сучасній літературі; національних ідеях, ґрунтовних знаннях історії та традицій; надбаннях національної пам'яті у логічній єдності з інноваціями в творчому середовищі закладів позашкільної освіти.

У такому контексті актуальним є визначення сутності і змісту *теоретико-методичної складової* психолого-педагогічного концепту формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти. Визначальним у змісті цієї складової є врахування того, що саме ці заклади, як ніякі інші в освітній системі держави, з одного боку, забезпечують рівні стартові можливості для кожної дитини, на всіх етапах її онтогенезу, не лише у навчанні, але й у її вихованні, розвитку й соціалізації. А з другого боку, сприяють реалізації кожною дитиною своїх потенційних можливостей, творчих здібностей, інтересів і потреб. Ефективний розвиток і формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладі позашкільної освіти пов'язуємо з оптимальним конструюванням освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого змісту, активними формами, методами та засобами його реалізації. Сутність такого змісту розглядаємо як єдність філософських, культурологічних, світоглядних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних парадигм, як екстраполяція сучасних методологічних засад у його побудові, як проєкція духовної культури суспільства стосовно людини і довкілля (соціального і природного), ане як розчленування його на природничо-наукове і соціогуманітарне знання з виокремленням окремих освітніх, виховних, розвивальних і соціалізуючих можливостей кожного з них, що характерно для традиційної системи освіти [11].

Ключовими у формуванні національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти є визначення головної мети, яка, за нашим трактуванням, полягає, з одного боку, у становленні громадянина України, патріота своєї країни; готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу; здатну виявляти національну гідність, орієнтуватися у своїх обов'язках і правах, цивілізовано відстоювати їх; сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві. З іншого, – у формуванні життєво компетентної, конкурентноспроможної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, професіонал та носій культури [9, с. 6-8].

У такому контексті формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти забезпечується ефективним виробленням умінь і навичок активного самостійного життєвого самовизначення, її здатності до побудови власної життєвої траєкторії за рахунок трансляції основних ідей та цінностей європейського суспільства як необхідного

елемента європейської інтеграції; засвоєння цінностей і ціннісних орієнтацій необхідних для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві; широкого упровадження нових інноваційних форм, методів і засобів у закладах позашкільної освіти [7].

Водночас, враховуючи специфіку освітнього процесу у цих закладах з формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у межах теоретико-методичної складової доцільним є визначення її характеристика сучасних форм і методів, що забезпечують ефективність її сформованості. Насамперед, як підтверджує аналіз практики цих закладів, пріоритет надається успішному застосовуванню традиційних форм, а саме: занять гуртків, секцій, різновікових клубів «Клуб юних патріотів», «Допоможемо ЗСУ», тижнів чи творчих програм «Я – громадянин України», лекцій для старшокласників «Національно-культурна ідентичність в умовах сьогодення», «Патріотизм і національна ідея», творчих зустрічей з ветеранами і волонтерами «Україна в серці», «Дякуємо захисникам», екскурсій та навчальних експедицій «Герої не вмирають», «Добрі справи», змісту яких надається національно-культурне, морально-духовне чи громадянське спрямування.

Окреме місце у процесах формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти займають як традиційні, так й інноваційні методи: вербальні (розповідь, пояснення, роз'яснення, вправлення, доручення, умовляння, рівноправного духовного контакту, позитивного стимулювання, майстер-клас, брейн-ринг); інтерактивні (бесіда – етична, сократівська, індивідуальна чи колективна); дискусії, міні-дискусії, дискусія-практикуми, диспут, дебати, інтелектуальні аукціони, обговорення (снігова куля, карусель, акваріум, мікрофон, незакінчені речення, ажурна пилка, дерево рішень, мозкова атака та інші); рефлексивні (рефлексивно-експліцитний метод І. Бека, асоціацій, аутотренінгу); ігрові (сюжетно-рольові, розвивальні, ділові ігри, ситуаційно-рольові ігри, симуляційні ігри, ігри-драматизації, історичні ігри-подорожі у часі, ігри-мандрівки, арт-методи, театралізації); практичні (КТС, аналіз проблемних ситуацій, створення ситуації успіху), проекти (освітні, пошукові, дослідницькі, життєвого проектування), творчі вправи, інтерактивна акція, інформаційно-комунікаційні технології, проблемні ситуації, ціннісні дилеми; наочні (виховні ранки, тематичні вечори, турніри, вікторини, масові заходи, заходи змагального характеру, презентації творчих і соціально значущих справ тощо [3].

Застосування наведених форм і методів формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти забезпечує засвоєння когнітивних і поведінкових моральних норм і правил, що включають у себе уміння і навички самостійно міркувати, аналізувати, ставити запитання, самостійно відшуковувати відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у

громадському житті закладу, здатність орієнтуватися та адаптуватися в нових соціально-культурних умовах, захищати свої інтереси і права, поважати інтереси і права інших, само реалізуватися тощо. Крім того, інтегративна за своєю сутністю національно-культурна «Я-ідентичність» зростаючої особистості характеризує притаманну їй потребу відчувати себе частиною більш широкої спільноти та сприймати таку приналежність як незаперечну особистісну цінність.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, проблема формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості в системі національної освіти набула сьогодні важливого стратегічного значення. Її розв'язання є надзвичайно важливою в умовах гібридної війни росії проти нашої держави.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з проблематикою розроблення інноваційного освітньо-виховного змісту, обґрунтуванні інноваційних форм, методів та засобів освітньої діяльності закладів освіти щодо ефективного формування національно-культурної «Я-ідентичності» учнів різного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-методичний посібник. Київ, 2007. 152 с.
2. Бех І. Д., Докукіна О. М., Федоренко С. Д., Шкільна І. М., Журба К. О. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів: посібник. Київ, 2019. 114 с.
3. Бех І.Д., Журба К.О. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)* / [редкол.: С. А. Копилов (співголова, наук.ред.), І. Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 3–22.
4. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*. 2022. № 30. С. 17–22.
5. Гелнер Е. Нації та націоналізм [пер. з англ.]. Київ: Таксон, 2003. 300 с.
6. Гнатюк О. Прощання з імперією : українські дискусії про ідентичність. Київ: Критика, 2005. 528 с.
7. Данилюк І. В., Гресько В. В. Психологічні особливості гармонізації етнічної самосвідомості українців. *Проблеми політичної психології*. 2017. №5 (19). С. 122–133.
8. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
9. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Освіта України*. 2004. № 94. С. 6–10.
10. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання. Київ: Педагогічна думка. 2013. 272 с.

11. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект: монографія. Книга 1. Видання друге доп. і випр. Видавництво МДУ ім. В. О. Сухомлинського. 2010. 379 с.

12. Червінська І. Б. Психолого-педагогічний аспект формування соціокультурної ідентичності учнів гірських шкіл регіону Українських Карпат. «Гірська школа Українських Карпат». 2020. № 22. С. 94-98. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9793> (дата звернення: 03.04.2025).

13. Greenfeld L. Nationalism : Five Roads of Modernity. Cambridge MA: Harvard University Press, 1992. P. 34–36.

REFERENCES

1. Alekseienco T. F. Sotsializatsiia osobystosti: mozhlyvosti y ryzyky [Socialization of the Individual: Opportunities and Risks]. Naukovo-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 2007. 152 s. [in Ukrainian]

2. Bekh I. D., Dokukina O. M., Fedorenko S. D., Shkilna I. M., Zhurba K. O. Formuvannia v uchniv osnovnoi shkoly natsionalno-kulturnoi identychnosti v konteksti suchasnykh polikulturnykh vplyviv: posibnyk [Formation of National and Cultural Identity in Primary School Students in the Context of Modern Multicultural Influences: a Manual]. Kyiv, 2019. 114 s. [in Ukrainian]

3. Bekh I.D., Zhurba K.O. Kontseptsiiia z formuvannia u pidlitiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The Concept of shaping National and Cultural Identity in Adolescents in General Education Institutions]. *Formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti osobystosti u vyklykakh chasu: zbirnyk materialiv Vseukrainskoho kruhloho stolu (do 100-richchia vid zasnuvannia Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka)* / [redkol.: S. A. Kopylov (spivholova, nauk.red.), I. D. Bekh (spivholova) ta in.]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2018. S. 3–22. [in Ukrainian]

4. Boiko S. Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Shaping of National Identity of Ukrainian Youth in the Conditions of the Russian-Ukrainian War.]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. 2022. No 30. S. 17-22. [in Ukrainian]

5. Helner E. Natsii ta natsionalizm [Nations and nationalism] [per. z anh.] Kyiv: Takson, 2003. 300 s. [in Ukrainian]

6. Hnatiuk O. Proshchannia z imperiieiu : ukrainski dyskusii pro identychnist [Farewell to Empire: Ukrainian Discussions of Identity]. Kyiv: Krytyka, 2005. 528 s. [in Ukrainian]

7. Danyliuk, I. V., Hresko, V. V. Psykholohichni osoblyvosti harmonizatsii etnichnoi samosvidomosti ukraintsiv [Psychological Features of Harmonization of Ethnic Self-esteem of Ukrainians]. *Problemy politychnoi psykholohii*. 2017. No 5 (19). 122–133. [in Ukrainian]

8. Kozlovets M. A. Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: Monohrafiia [The Phenomenon of National Identity: Shouts of Globalization: Monograph]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s. [in Ukrainian]

9. Natsionalna prohrama vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v Ukraini [National Programme for the Education of Children and Schoolchildren in Ukraine]. *Osvita Ukrainy*. 2004. No 94. S. 6–10. [in Ukrainian]

10. Pustovit H. P. Pozashkilna osvita i vykhovannia [Extracurricular Education and Upbringing]. Kyiv: Pedahohichna dumka. 2013. 272 s. [in Ukrainian]

11. Pustovit H. P. Pozashkilna osvita i vykhovannia: teoretyko-dydaktychnyi aspekt: monohrafiia [Extracurricular Education and Upbringing: Theoretical and Didactic Aspect: Monograph]. Knyha 1. Vydannia druhe dop. i vypr. Vydavnytstvo MDU im. V. O. Sukhomlynskoho. 2010. 379 s. [in Ukrainian]

12. Chervinska I. B. Psykholoho-pedahohichnyi aspekt formuvannia sotsiokulturnoi identychnosti uchniv hirskykh shkil rehionu Ukrainskykh Karpat [Psychologico-pedagogical Aspect of the shaping of Socio-cultural Identity among Students of Mountain Schools in the Ukrainian Carpathians Region]. «*Hirska shkola Ukrainskykh Karpat*». 2020. No. 22. S. 94–98. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9793> (data zvernennia: 03.04.2025). [in Ukrainian]

13. Greenfeld L. Nationalism : Five Roads of Modernity. Cambridge MA : Harvard University Press, 1992. P. 34–36.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL CONCEPTS FOR SHAPING NATIONAL-CULTURAL «I-IDENTITY» AMONG GROWING PERSONALITY IN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Hryhorii PUSTOVIT

Doctor of Sciences (in Pedagogy),
Professor, Head at the Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

Oksana PETRENKO

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Vice-rector for Innovative Activities
and International Cooperation,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6906-3542
e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Abstract. The article describes the leading components of psychological-pedagogical concepts for the formation of the national and cultural «I-identity» among growing individual in institutions of extracurricular education. These include: conceptual-categorical, socio-cultural, and theoretical-methodological components, which allow for the optimal construction of educational, developmental, and socializing content. The essence of such content is considered by us as the unity of philosophical, culturological, worldview, and psychological and pedagogical paradigms, as an extrapolation of modern methodological principles in its construction, as a projection of the spiritual culture of society in relation to man and the environment. It has been proven that the shaped national-cultural «I-identity» among a growing individual characterizes his or her inherent need to feel part of a wider community and to perceive such belonging as a personal value. Therefore, the formation of the phenomenon under study is ensured by developing skills and abilities for independent self-determination, building his/her own life trajectory through the transmission of the basic ideas and values of Ukrainian society in institutions of extracurricular education.

Keywords: extracurricular education, paradigm, values, national-cultural «I-identity», growing personality, extracurricular education institutions, forms, methods.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2025 р.

Електронне науково-методичне видання

**Педагогічна наука і освіта
XXI століття**

Науково-методичний журнал

Випуск 4

Упорядники:

**проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.**

**Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ**

**Суб'єкти у сфері друкованих медіа:
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, 33014, Україна;
тел.: (0362) 62-03-56
email: rectorat@rshu.edu.ua**

**Рекомендовано до оприлюднення 29.05.2025 р.
Ум. друк. арк 28,60.**

П 24 Педагогічна наука і освіта XXI століття: науково-методичний журнал. Вип. 4. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2025. 422 с.

УДК 37: 001 «20»

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2025